

Las fanestras dal chor da Königsfelden

In dals puncts culminants en la pictura sin vaider dal temp tardmedieval

■ L'anteriura baselgia claustrala da Königsfelden a Windisch sper Brugg (chantun Argovia) cuntogna in ciclus extraordinari da picturas sin vaider che datescha dal 14avel tschientaner. El vala, ensemen cun las fanestras dal chor da la catedrala da Berna, sco in dals stgaziis pli custavels da l'art sin vaider sacral en Svizra. Ma las fanestras da Königsfelden èn dapli ch'è in stgazi «nazional». Realisadas per incumbensa da la dinastia da Habsburg enserran ellas las meglras qualitads artisticas da la gotica e resplendan la conscienza creschenta d'ina dinastia che dueva daventar ina da las pli pussantas da l'entir continent.

Las trais fanestras en il fund dal chor furman in ciclus da Cristus e dateschan da curt avant il 1330. Las fanestras da las paraids laterals dal chor èn deditgadas als apostels ed a legandas dals sontgs. Quellas èn vegnidas realisadas in pau pli tard, probablamain enturn il 1340.

In attentat sco punct da partenza

Il cont Radbot e l'uvestg Wernher von Strassburg han construi il chastè da Habsburg sin il Wülpsberg il 1020. Betg lunsch davent da la residenza dals Habsburgais daventa il retg Albrecht I (il figl primaschi da Rudolf I) il prim da matg 1308 l'unfrenda da l'attentat da ses nev Johann von Schwaben. La dunna dad Albrecht, regina Elisabeth, e lur figlia Agnes han sinaquai laschè eriger la baselgia claustrala da Königsfelden. Questa fundaziun è bain deditgada a la memoria da l'assassinà, ma è a medem temp dattan la baselgia claustrala e sias picturas sin vaider perdita dal fatg che la dinastia da Habsburg era da quel temp londervi da daventar ina pussanza europeica.

Il 7 da favrer 1320 ha l'uvestg Johann von Strassburg consecrà la baselgia claustrala da Königsfelden en preschientscha da la donatura, regina Agnes, e dal duca Leopold. Enturn il 1325 aveva er il chor in arvieut ed ils 12 da settember 1330 ha Rudolf III da Montfort, uvestg da Constanza, consecrà il chor.

Sche nus guardain oz sin las fanestras, pudess la consecraziun dal chor avair ina muntada pli gronda, ma dal puntg da vista da la donatura e da sia famiglia pussanta è l'emprima consecraziun da la baselgia tras l'uvestg da Strassburg cleramain pli impurtanta. Sia baselgia episcopala, la catedrala da Strassburg, tutga perquai er tar ils puncts da partenza artisticas decisivs

per la creaziun dals vaders da Königsfelden. Oz supponan ils perscrutaders ch'ina gruppa d'artists da Strassburg e da Constanza haja exequì la lavur, sut la direzziun d'in maister da renum internaziunal da Strassburg ch'è vegni lunsch per il mund enturn.

A Königsfelden n'aveva dentant – sper la famiglia roiala da Habsburg – betg mo l'uvestg da Strassburg da dir in pled en chapitel. Königsfelden fascheva quella giada part da l'uvestg da Constanza, perquai è l'uvestg Rudolf stà envidà a la consecraziun dal chor.

Cun quests renviaments istorics ed istoric-ecclesiastics a laschan gia classificar las picturas sin vaider uschè extraordinarias en il territori da la Svizra d'ozendi: Königsfelden sa chatta sin il punct da cruschada tranter Vienna, Constanza, Strassburg e Paris. Il medem mument s'auzan las picturas sur questas constellaziuns ora sco ovra pretensiusa, spiramain curtaisa, dada en incumbensa dals Habsburgais. Ils vairs models da las fanestras dal chor da Königsfelden èn da tschertgar en la Sainte-Chapelle (Paris) u a Westminster (Londra), realisadas omaduas ils onns 1240.

Las fanestras en il fund dal chor

Fanestra da la Passiun

La fanestra da la Passiun stat en il center dal chor. A medem temp furma la Passiun il punct da partenza da l'entir program da maletgs. Sin autras fanestras vegn il tema reprensi cun l'amur per la crusch e l'imitatio Christi da S. Francestg d'Assisi.

Il quader central en il medagliun da la flagellaziun vegn dominà da la figura da Cristus davant la colonna. Ils dus sbirs èn stuschads da la vart. La disposiziun ornamentala simmetrica da las gaischlas mitgescha lur forza e crudaviladad. Lezzas sa mussan pir tras dus ulteriurs sbirs en ils quaders laterals.

En il medagliun da la crucificaziun dat puspè en egl la tenuta degna dal crucifitg. La passiun vegn transponida en ina simbolica da colurs impressiuanta. Il sang cotschen che cula or da las plajas resorta visiblamain dal fund blau stgir. Il pictur na fa betg tant allusiu a la passiun corporala ch'a l'interiuraziun mistica da la crucificaziun.

En ils dus davos medagliuns cun la Pietad e la sepultura entra in cordoli passiuant en la represchientaziun. La gesticca dramatica da Maria Madlaina è in contrast a la tristezza calma da Nossadunna cun il Cristus mort en bratsch, atgnamain la gruppa da la Pietad. Tar la sepultura dat en egl la posiziun pensiva da Gion, sumeglianta a la tenuta antica dal filosof u poet che ponderescha.

Fanestra da l'incarnaziun

L'effect da questa fanestra en sia totalità è restrenschì tras la sperdita da la part dretga dal quader da maletg giudim cun l'annunziaziun da Maria. Er las parts mantegnidas èn vegnidas cumpletadas considerablamain durant la restauraziun dal 1896 fin il 1900. Las scenas che cumparan qua èn cleramain tripartidas, ils quaders laterals èn equivalents al quader central.

In giavisch dals artists e dals mandants era quel da metter en il center ils Trais Retgs, oravant tut Melteger (ch'è il pli vegl dad els) cun il buccal d'entschains. Cun quai vegn puspè accentuada la componenta imperia da l'entir program da maletgs. A medem temp renviescha il motiv a la liturgia che vegn celebrada qua per spender l'olma dal retg Albrecht I da Habsburg ch'era vegni assassinà.

En il register da maletgs giusut stat percenter la represchientaziun da la naschientscha en il quader central. Ella daventa in maletg independent, in maletg da devotiu interius. Giuseppe a dretga e l'annunziaziun als pasturs a sanestra èn isolads e stattan per sasez.

Sur l'Epifania s'extenda la preschientaziun da Jesus en il tempel. Maria ha gia surdà l'uffant a Simeon. Il spiritual cumpara cun l'uffant en il quader a dretga, entant ch'il quader central resta resalvè dal tut a Maria, elavurada en moda fitg graziosa cun ses vestgi verd cun il mantè cotschen davant il fund blau stgir. En il register da maletgs sisum cumpara il batten. Cristus en il Jordan e la columba dal Sontg Spiert che sgola sur el vi vegnan represchientads en il quader central.

Fanestra da l'appariziun

La terza fanestra dal chor (situada da la vart dretga) è deditgada a las appariziuns da Cristus suenter sia mort: la resurrezziun, *Noli me tangere*, Tumasch, l'Ascensiu e Tschuncaisma. Cun excepziun dal maletg da Tschuncaisma cumpara Cristus en il quader central. La figura isolada da Nossadunna cun la columba en il maletg da Tschuncaisma respunda d'ina vart a l'emprima appariziun dal Sontg Spiert tar il batten en il medem lieu da la fanestra dal nord, da l'autra vart a la represchientaziun isolada da Maria tar la preschientaziun. La baselgia claustrala era gea er deditgada a Nossadunna. Sin la fanestra sequenta vegnan represchientadas la mort e la glorificaziun da Maria.

I po surpender che Cristus e Tumasch nuncartent stattan en il center da la fanestra da las appariziuns e ch'il quader central è emplen cun duas figuras. Il renviament a las ovras da misericordia, a la gesticca dal «dar albiert ad esters», sco ch'ella sa mussa en il Münster da Friburg, indigescha ina direzziun, en la quala l'entir program mussa: l'actualisaziun da las virtids da l'assassinà e da la chasa da Habsburg.

Las paraids laterals

Fanestra da S. Paul e da Maria

L'emprima fanestra da vart dretga mussa scenas or da la vita dal prinzi-apostel Paul. Mantegnidas èn parts da l'encrappada dal protomartir Steffan, la conversiun da Saul e la mort da Paul.

En moda impressiuanta e dramatica vegn mussà co ch'il chaval da Saul cupitga, cur che Cristus al cumpara en ina visiun accompagnada da malaurs. La forza da la visiun ch'è in dals motivs il pli impurtants da l'art medieval insumma, erumpa tuttenina en quest quader.

Suenter ils maletgs retegns cun las figuras che sa movan en grazia cumplina, è la cupitga da Saul ina discharmonia per l'egl. Il mandant ed ils artists han sapientivamain tegni liber las trais fanestras dal chor da talas scenas dramaticas, gea, els han schizunt mitigià ed auzà la Passiun da Cristus. En la fanestra da Paul ed en ses pendant en il nord vegnan uss mussads eveniments fitg commuventants. Lentschatta furma l'encrappada da Steffan ch'è persa quasi dal tut.

Sur las scenas da Paul termineschan la

La crucificaziun – exempel d'in medagliun en la fanestra da la Passiun.

mort da Maria e l'encurunaziun da Maria (che n'è betg mantegnida) la fanestra. Las duas scenas da Maria s'avischian uschia a quellas da las fanestras dal chor, nua che Maria vegn accentuada spezialmain. Ellas stattan en ils medems registers sco il maletg da Cristus cumplanschi e la sepultura, il batten e la preschientaziun cun la figura centrala da Maria e sco l'Ascensiu e Tschuncaisma.

Fanestra da Gion Battista e S. Chatrina

L'emprima fanestra a sanestra è deditgada a Gion Battista ed a S. Chatrina d'Alexandria. Ella è ina donaziun dal duca Albrecht II e da sia dunna, Johanna von Pfirt. En il register giudim flancheschan ils donaturs il maletg da S. Elisabetta da Thüringen.

Il 7 da Habsburg han venerà la figlia dal retg Andreas II d'Ungaria sco sontga da famiglia. Naschida il 1207 en Ungaria, morta il 1231 a Marburg, è ella vegnida santificada gia il 1235. Ella è adina stada la patruna da la caritas, da la virtid da l'amur per il proxim. La successiun da Cristus e l'amur per la crusch eran ils segns caracteristics da sia pietad.

Gion Battista ha ses plaz sco precursor da Cristus. Sco protomartir è el represchientà ensemen cun Steffan e Paul. En il martiri da Chatrina vegn mussà en moda expressiva l'intervenziun da Dieu en la scena, nua che Chatrina vegn messa sin la roda. Il pictur han piazzà la decapitaziun dals sontgs sin la medem'auzezza sco la sepultura ed il batten da Cristus, sco Tschuncaisma e l'encurunaziun da Maria. La represchientaziun da lur olmas che vegnan prendidas si en tschiel terminescha la part sura da la fanestra. Ils mandants han uschia esprimì lur speranza che l'assassinà, Albrecht I, possa er chattar questa via.

Fanestras dals apostels

Las duas proximas fanestras (mintgamai ina a dretga ed ina a sanestra) èn deditgadas als apostels. Questas fanestras furman ina profunda cesura en il program da maletgs che dat formalmain en egl, perquai che las figuras da questas fanestras èn duas giadas uschè grondas sco tschellas.

Mintgin dals dudesch apostels – u dals set ch'èn mantegnids – stat en in baldachin ritgamain ornà. Uschia datti be dus registers da maletgs cun mintgamai trais apostels. Els sa volvan in vers l'auter e discurren ensemen. Questa disposiziun regorda a la distincziun da singulas figuras e pèrs da figuras en auters lieux. Las persunas cumparan adina ina sper l'autra en ina lingua. Savens èn las proporziuns pli grondas daventadas necessarias, perquai che las figuras èn lunsch davent dal contemplader, vi da las paraids sura da la nav centrala.

Las fanestras dals apostels furman ina cesura verticala. Il contemplader vegn in-

terrut en la lectura dals maletgs e regurdà als apostels. Els eran ils emprims ed ils meglers en la successiun da Cristus – il tema al qual l'entir program da maletgs envida.

Fanestras da Francestg e da Clau

Questa imitatio Christi vegn encurunada tras la proxima fanestra a sanestra ch'è deditgada a Francestg. La renunzia umilitativa a la ritgezza ed ad in'alta posiziun sociala e la fundaziun da l'urden ha manà il sontg d'Assisi ad ina contemplaziun interiurizada da Dieu e da la natira. La pregia als utschels è ina perditga daletgavla. Cun la stigmatizaziun va Francestg in pass pli lunsch. El s'approfundescha asceticamain en la Passiun da Cristus. L'olma dal sontg ascenda en tschiel, sco quella da Chatrina.

Da la fanestra da Clau ch'è situada visavi la fanestra da Francestg èn percenter mantegnidas be paucas parts.

Fanestra da s. Anna

Il program vegn concludì da la vart sanestra da scenas or da la vita dals geniturs da Maria ed or da sia giuventetgna. En questa sco er en la fanestra da la vart opposta dattan en egl las architecturas che mainan en la profundità dal maletg, insatge revoluziunar per la pictura sin vaider ch'enconuscha fin ussa mo duas dimensiuns.

Menziun speziala en la fanestra da s. Anna merita il medagliun che represchenta la mamma da Maria cun Nossadunna e l'uffant Jesus. Da la vart stattan ils sontgs Luregn e Cristoffel. Il davos vegn gia mussà en il nov tip da maletg. Igl è in magnific maletg; amablada, interiuraziun e pietad resentida profundamain s'uneschan cun in'abilitad artistica extraordinaria ad in equiliber armonic da colurs e furmas.

Fanestra da s. Clara

L'ultima fanestra da vart dretga raquinta la legenda da S. Clara. L'onn 1212 ha ella fundà ensemen cun Francestg l'urden da las clarissas a Portiuncula sper Assisi. Ella cumpara qua ensemen cun el sco patruna da la claustra dubla. Bel èsi da vesair en quella ed en ulteriuras fanestras ils atlants che portan ils medagliuns. En la fanestra da la Passiun èn quai liuns, en la fanestra da Francestg umans ed en quella da Clara anghels che tegnan ils roms dals maletgs radunds. Ils maletgs èn levvs, ils cuntregns sgolan quasi encunter al contemplader.

La preschientaziun:

Dossier «Las fanestras dal chor da Königsfelden»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3469
www.chatta.ch

Regina Elisabeth e sia figlia Agnes èn stadadas las donaturs e promoturas da la baselgia claustrala.